

КИТОБ МУТОЛААСИНИ ШАКЛАНТИРИШ ҲАМДА ТАРГИБОТ ҚИЛИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ

Аслонов Шоҳидбек,

*Фарғона вилоят Ахборот-кутубхона
маркази директори*

Китоб неча асрлардан бўён бутун башариятни муаллим сифатида тарбиялаб келяпти. Улуғ аждодларимиз яратган буюк китоблар орқали уларнинг юксак ижоди, оламшумул ихтиrolари, маънавий илмий кашфиётлари завол билмасдан бизгача етиб келди. Китоб кишилик жамиятининг доимий маънавий эҳтиёжи бўлганлиги сабаб унинг мутолаасига чорлов ва китобхонлик маданиятини шакллантириш тарғиботи ҳамиша керак.

Айниқса, бугунги инсониятни турли мафкуравий ғоявий тўқнашувлар таҳликага solaётган, турфа ахборот хуружлари инсон онги ва тафаккурига таҳдид қилаётган бир пайтда аҳолида китобхонлик иштиёқини уйғотиш ҳар қачонгидан ҳам долзарб тус олди.

Мамлакатимизда аҳолига ахборот-кутубхона хизмати кўрсатилиши бугун қай даражада? Ахборот-кутубхона муассасалари вазифаларни қай даражада уддасидан чиқди?

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 20 июнданги «Республика аҳолисини ахборот-кутубхона билан таъминлашни ташкил этиш тўғрисида» қарори билан мамлакатимизда таълим муассасаларида ахборот-ресурс марказлари ташкил этилган бўлса, ўша пайтда уларнинг олдига тўртта асосий вазифа:

– таълим муассасалари ўқувчилари ҳамда аҳолининг замонавий ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда мунтазам таълим олиши ва мустакил равишда таълим олишига кўмаклашиш;

– миллий маънавий-аҳлоқий қадриятларни кенг кўламда тарғиб қилиш, ҳалқнинг маданий-тариҳий меросидан баҳраманд бўлишни таъминлаш, маънавий бой ва уйғун камол топган шахснинг ижодий ўсиши учун имконият яратиб бериш;

– янги ахборот технологиялари (маълумотлар электрон базалари, интернет ресурслари) асосида аҳолига ахборот хизмати кўрсатиш;

– маданий, таълим, ахборот ҳамда бошқа дастур ва лойиҳаларни биргаликда амалга ошириш учун таълим муассасалари, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари, миллий маданият марказлари билан ҳамкорликни ривожлантириш каби вазифалар кўйилган..

Ахборот-кутубхона муассасалари бу вазифаларни қай даражада уддасидан чиқди?

Худди мана шу саволлар Президентимизнинг жорий йил 12 январдаги «Китоб маҳсулотларини чоп этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича комиссия тузиш тўғрисида»-ги фармойишлари қабул қилинишига асос бўлди. Фармойишда биз соҳада йўл кўйган қатор камчиликлар кўрсатиб ўтилди. Жумладан:

– бадиий, маърифий, илмий-оммабоп, тарбиявий, ёшларнинг интеллектуал салоҳиятини оширишга қаратилган адабиётлар билан таълим муассасаларини таъминлаш;

– аҳолига хизмат кўрсатишда электрон китоб шаклларидан кенг фойдаланиш яхши йўлга кўйилмаганлиги қайд этилди.

Шунингдек, таълим муассасалари учун китоб харид қилишга маблағлар етарли даражада мавжуд бўлган манбалар хисобидан жалб этиш, таълим муассасаларида янги китоблар тақдимотини ўтказиш, муаллифлар билан учрашувлар ўтказиш етарли эмаслиги таъкидланди.

Кўриб турибмизки, ҳукumatитимиз томонидан мамлакатимиздаги мавжуд иқтисодий соҳаларни ривожлантиришга эътибор қаратиш билан бирга, ижтимоий муаммоларни бартараф этиш, келиб чиқаётган камчиликларни олдини олиш ва зарур чоралар кўриш бўйича ҳам тегишли масъулиятни ўз зинмасига олмоқда.

Савол туғилади: – Китоб мутолааси, китобхонлик маданиятини шакллантириш, тарғиб этиш борасида нималарга эътибор қаратишмиз зарур?

Биринчи ўринда, айтиш мумкинки, чоп этилаётган китобларни тарғиб қилиш, таълим муассасаларида китоб муаллифлари билан ижодий учрашувларни тизимли равишда ташкил этиш ҳамда таълим муассасалари, айниқса, мактабгача ва бошлангич таълимда

ўқиши маданияти ва мутолаа кўникмаларини шакллантириш бизнинг устувор вазифамизга айланиши лозим.

Иккинчи ўринда, таълим муассасаларида синфдан ташқари ўқиши учун тавсия этилган ўзбек ва чет эл адиларининг мумтоз ва замонавий асарларини танлаб, хрестоматия адабиётлари рўйхатларини қайта кўриб чиқиш ва ўкув жараёнига мутолаа этилган асарлар асосида иншо ёзиш тизимини жорий этиш, адабиёт тўгараклари фаолиятини қайта кўриб чиқиш зарур.

Бунинг учун ахборот-кутубхона муассасалари ходимлари ўқиствучилар билан ҳамкорликда куйидаги ишларни амалга оширишлари лозим деб ўйлайман:

– китобхонликни тарғиб қилиш, ўкувчиларни кутубхонага жалб этиш мақсадида уларни илм-фан, адабиёт, санъат вакилларининг ҳаёти ва ижоди билан таништириш ҳамда ёш ўғил-қизлар учун муҳим ва унутилмас саналар, даврнинг долзарб аҳамият касб этган воқеа-ходисалари муносабати билан қатор оммавий тадбирлар ўтказишлари талаб эталади: экспурсиялар, сухбатлар, кечалар, шарҳлар, дарслар, давра сухбати, мунозара клуби, тақдимот, ахборот куни, викторина, адабиёт тўгараклари ва бошқалар;

– ҳар бир таълим муассасасида ҳафтанинг сесанба ва жума кунлари «китобхонлик куни» ўтказиш мумкин. Ва кун давомида ўзбек, жаҳон адабиётининг энг яхши намуналарини жамоавий ўқишини ташкил этиш лозим.

Биз ўз фаолиятимиз самарадорлигини оширишда халқаро талаблар, тажриба ва унинг натижаларига ҳам суюниб иш олиб боришимиз мақсадгага мувофиқ.

2016 йилнинг 5–15 сентябрь кунлари Республикаиз ахборот-ресурс марказларидан 12 нафар мутахассисдан иборат делегация Германия Федератив Республикаси кутубхоналарида хизмат сафарида бўлиб қайтдик. Бундан кўзланган мақсад – давлатимиздаги ахборот-кутубхона ва ахборот-ресурс марказлари иш жараёнини янада тақомиллаштириш, иш жараёнларини автоматлаштириш, фойдаланувчиларга тезкор ва сифатли хизмат кўрсатиш сифатини янада ошириш, электрон кутубхона ташкил этиш, адабиётларни электрон шаклга ўтказиш жараёнларини ўрганиш, ноёб адабиётларнинг сақланиши, консервация ва реставрация жараён-

лари билан яқиндан танишиш билан бирга ўз билим савиясини ва иш тажрибаларини оширишдан иборат бўлди.

Сафар давомида Берлин давлат кутубхонаси – Пруссия маданиймероси, Давлат кутубхонасининг Шарқшунослик ва Китобларн рақамлаштириш ва реставрация бўлими, Америка – Геденк кутубхонаси, Кутубхона фондларини саклаш бўйича эксперт маркази,

Инсон ҳукуқлари бўйича институт кутубхонаси, Трептов – Конпеник туман кутубхонаси, Гумбольд номидаги Берлин университети кутубхонаси, Берлин Озод университети – Кампус кутубхонаси ва Пабло Неруда кутубхоналари иш фаолияти билан яқиндан танишдик.

Германияда кутубхоналар турига қараб фаолият олиб борадилар. Масалан, Берлин Давлат кутубхонаси ҳам билим тарғиботини ҳам фонднинг умрбод сақланишини таъминлайди. Шаҳар кутубхоналари, оммавий кутубхоналар эса асосан китоб тарғиботига жиддий эътибор қаратадилар.

Кутубхонага масофадан туриб аъзо бўлиш мумкин, лекин бунинг учун ҳам, албагта, кутубхонага биринчи марта келиш тартиби ўрнатилган. Китобхон уйдан туриб ўкув залида зарурӣ китобдан фойдаланиши учун буюртма бериши мумкин.

Берлин кутубхоналари фойдаланувчилари кутубхона фондларида мустақил ишлашлари, яъни китоб жавонларида жойлашган ресурсларни излаб топишларини енгиллаштириш мақсадида компютерларда навигаторлар ишлаб чиқилган. Ҳар бир кутубхона хизмат кўрсатишида фақатгина ўзининг фонди билан чекланиб қолмасдан, балки Германиядаги бошқа шаҳарлар ва ҳатто бошқа мамлакатлар кутубхоналари фондидан (корпоратив тизим) электрон каталоглари орқали зарур адабиётларни излаши ва хужжатларни электрон етказиб бериш хизматидан кенг фойдаланишлари мумкин. Кутубхона фондини жамлашда маҳсус эксперклардан (кутубхоначилар, педагоглар, психологлар, нашриёт ходимлари) ташкил топган гурухнинг янги нашр қилинган китобларга тавсиялар тайёрлаши ва шу тавсияларга таянган холда фонд бутланиши, шунингдек, нашриётлар билан шартнома тузиб кутубхонанинг тўлиқ матнли электрон базасини жамлаш ҳамда Интернет орқали кутубхона сайтида бу ресурслардан бемалол фойдаланишлари мумкинлиги фойдаланувчиларга кўшимча қулайликлар яратмоқда.

Маълумки, ҳозирги кунда мамлакатимизда энг долзарб вазифалардан бири сифатида илгари сурилаётган фондларимиздаги мавжуд адабиётларни рақамлаштириш, уларнинг электрон вариянтларини яратиш орқали фойдаланувчиларга тез ва сифатли ахборот етказиш жараёнидир. Берлин Давлат кутубхонасининг рақамлаштириш борасидаги фаолияти билан танишганимизда қуидаги маълумотларни олишга эришдик. Албатта бу фаолият катта универсал жараён бўлиб, худди бизнинг тажрибаларимизда ҳам дуч келаётган масала ѿни, барча соҳани қамраб олган, фонддаги барча ресурсларни бирданига рақамлаштириш иложи йўқ. Чунки бунинг учун биринчидан вакт ва маблағ талаб этилади. Лекин бу кутубхонада табиий, техника, тиббиётга оид адабиётлар жуда қиммат бўлганилиги учун айни пайтда кўпроқ ижтимоий гуманитар фанларга эътибор қаратилаётганлигининг гувоҳи бўлдик.

Рақамлаштирилган ҳар бир китобнинг асл нусхаси албатта сақланади, рақамлаштирилгандан кейингина буюртмалар асосида китобхонларга тавсия этилади. Рақамлаштириш жараёни асосан сканер орқали амалга оширилади ва давлат кутубхонасида умрбод сақланади.

Берлин Давлат кутубхонаси бўйлаб экскурсия давомида энг кувонарлиси 2016 йилнинг февраль ойида Берлин Давлат кутубхонасида шоир, файласуф, давлат арбоби Алишер Навоий таваллудининг 575 йиллиги муносабати билан «Алишер Навоий ва унинг жаҳон адабиёти ҳамда маданиятига қўшган ҳиссаси» мавзусида конференция ўтказилган. Ўзбекистоннинг Германиядаги элчиҳонаси томонидан Гумбольдт номидаги Берлин университети, Берлин Озод университети ва Берлин Давлат кутубхонаси билан ўзаро ҳамкорликда ташкил этилган мазкур ҳалқаро анжумандада Германиянинг 100 дан зиёд расмий, ижтимоий-маданий, илмий-академик, эксперталар ва маданий доиралари вакиллари, журналистлар ҳамда Ўзбекистон, АҚШ, Франция, Венгрия, Туркия ва ХХР сингари мамлакатлардан келган шарқшунос олимлар ва навоий-шунослар иштирок этганлиги таҳсинга сазовордир.

Айниқса, бугунги кунга келиб Берлин Давлат кутубхонасида шоирнинг 30 га яқин турли асарлари қўлёзмаларининг сакланиши ҳам барчамизниң қалбимизда фаҳр туйғусини уйғотади.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, ҳар бир соҳанинг замон

талаблари асосида фаолият юритиши учун ривожланган хорижий давлатларнинг тажрибасини мунтазам кузатиб бориш, ўрганиб бориш муҳим аҳамият касб этади.

Биз ташриф чоғида шу нарсага амин бўлдикки, Германия кутубхоналарининг айрим имконият ва қулайлик томонларини кутубхоналаримизда жорий этиш мумкин:

- кутубхона фойдаланувчилари томонидан кўп сўралаётган адабиётларни кутубхона ўқув залларида очик фонд тарзида жойлаштириш фойдаланувчини китоб билан мустакил равишда яқиндан ишлашга ва кўплаб китоблар ичидан айнан ўзига кераклигини кўриб танлаб олишга имконият яратиш;

- кутубхона фондидаги адабиётларни жойлашиши бўйича фойдаланувчиларга маълумот бериш учун кутубхонадаги компьютерларда навигаторлар ишлаб чиқиши;

- имконияти чекланган фойдаланувчиларга (яхши эшита олмайдиганлар) кутубхона электрон каталогидан фойдаланишлари учун каталогдан фойдаланиш тартибини сурдотаржимаси ролик сифатида ишлаб чиқилиб ва компьютерлардан кўриш имкониятини яратиш орқали қўшимча қулайликлар яратиш;

- кутубхона ўқув зали фойдаланувчилари учун ҳали ўқиб тугатилмаган китобларни 10 кунгача сақлаб туриш тартибини жорий этиш;

- гурухли машғулотлар, оналар ва болалар учун алоҳида хоналар ташкил этиш;

- масофадан электрон хизмат кўрсатиш тизимини жорий этиш ва электрон тўлов («Uzcard-click») хизматини ишга тушириш;

- фойдаланувчиларнинг вақтини тежашга қаратилган кутубхоналарга 24 соат мобайнida ишлайдиган маҳсус мосламалар ўрнатиш ѿни кутубхона ёпиқ пайтида ҳам ўрнатилган тартибда китобни топшириш ва буюртма асосида китоб олиш имкониятини яратиш.

Айтиш мумкинки, сафар давомида олган таассуротлар, билим ва кўнинмалар мутахассисларнинг фаолиятида ўз ижобий натижасини беради, келгусида ахборот-кутубхона хизмати кўрсатишнинг самарали усуулардан фойдаланишга мустаҳкам замин яратади.